

---

al sedert 1815 een examenvak bij het kerkelijk, niet bij het universitaire kandidaatsexamen. Van invloed was zeker ook de wijze, waarop de remonstranten in 1873 hun seminarie hadden gereorganiseerd. Tiele beperkte zich in zijn onderwijs aan het seminarie tot die vakken, die volgens hem nodig waren om het predikantschap in de Remonstrantse Broederschap uit te oefenen. De Tweede Kamer zag in de praktische theologie en dogmatiek zulke specifieke 'kerkelijke' disciplines, dat zij aan de hervormde kerkelijke opleiding moesten worden overgelaten. Ten onrechte werd en wordt daaraan de conclusie verbonden dat deze beide vakken daarmee ook hun wetenschappelijke status verloren. Weliswaar diende het dogmatisch en praktisch-theologisch onderwijs voortaan uitsluitend de ambtsopleiding, niet de vorming tot hun zelfstandige beoefening als wetenschap en werd dus de *Einheit von Forschung und Lehre* voor deze beide vakken prijsgegeven, toch werd wel degelijk verondersteld dat zij wetenschappen waren. Het bleef immers gaan om een wetenschappelijke ambtsopleiding.

De *duplex ordo* werd geschapen om de theologische faculteit bruikbaar te houden voor de hervormde kerk. In de praktijk maakten ook de drie oude protestantse minderheidskerken daarvan gebruik. De remonstranten volgden het onderwijs aan de theologische faculteit in Leiden, voordat zij hun studie aan hun seminarie afsloten, de doopsgezinden en luthersen aan de theologische faculteit van de Universiteit van Amsterdam, die in de plaats was gekomen van het Athenaeum; alle drie kerken, dus nu ook de doopsgezinden, verplichtten hun studenten het kandidaats in de theologie aan de universiteit af te leggen. Alle drie seminaries beperkten zich dus voortaan tot een specifieke, op de eigen kerk gerichte opleiding. Toch bleef er rechtsongelijkheid bestaan. Allereerst werd de kerkelijke opleiding van de hervormde kerk volledig door de overheid betaald, terwijl de luthersen en de remonstranten alleen konden rekenen op het behoud van een vaste jaarlijkse subsidie (art. 103). Bij hen hield de overheid dus geen rekening met stijgende kosten. In de tweede plaats beperkte de Wet de subsidie tot die kweekscholen, die deze al genoten, en daardoor konden die van de doopsgezinden en de afgescheidenen (en dat gold natuurlijk ook voor de andere vrije protestantse predikantsopleidingen, die na 1876 zouden worden gesticht) daarop geen aanspraak meer maken.

Ondanks de *duplex ordo* veranderde het onderwijs van staatswege aan de Rijksuniversiteiten nauwelijks van karakter. Deze continuïteit was allereerst te danken aan het feit dat de hervormde hoogleraren, die vóór 1876 waren benoemd, allen aanbleven, ook al moesten sommi-